

Színvázlatok – nyugtalan őszi tájban

„Lejöttünk a magasból ide az aszfaltra / alattunk kábelek, / csövek, csatornák, / a majdani régésznek csinált építés-zagy... Átsétálunk a Piactéren a sárga autóbuszok között, / a cigányasszonyoknak adunk puszit...” Két jellemző mondat T. I., a Halottak sétatúja című verséből, melyet a kedves barát, Pesovár Ferenc emléke ihletett. Igen, még egyszer végig lehet járni az ismerős várost, utcáit, tereit, s azokat a szellemi tájakat, ahol együtt kalandoztak. Nemrég köszöntöttük a hatvanöt éves poétát. Ő mondta – joggal – „Erre nem nekem van szükségem...” S amíg magam is a köszöntő szavakon töprengtem, az jutott eszembe: ennek a korszaknak a Fehérvára T. I. verseiben marad az utókorra, irodalmilag is érvényes megfogalmazásban. Ahogy Csorba Győző Pécsé, Simonyi Imre Gyuláé, úgy tartozik T. I. a Városhoz. És mi is tartozunk. Neki. Ideje lenne őszintén, méltóan elmondani. Kifejezni. Hallom, készülnek az új szellemiségű alkotói díjak a megyei önkormányzat kulturális műhelyében. Ezek egyike, legrangosabbja, aligha kerülhetne máshova, mint az ő kezébe.

Közeledik október 23. Másodszor lesz hivatalosan is nemzeti ünnep. A naptár szerint: a köztársaság kikiáltásának napja. Ne tessék már mondani! Tényleg? Nem tudom, miféle (ál)szeméremt tartotta vissza a naptár készítőit attól, hogy odairják: az 1956-os forradalom kezdetének dátuma.

T. I.-vel arról beszélgettünk, hogy mennyire szegényes a forradalom irodalmi utóélete. Milyen verseket fognak szavalni a diákok kipurult arccal az iskolai ünnepélyen? (Remélem, lesznek ilyenek.) T. I. tiltakozik: szerinte nincs igazam. Vannak sorok, képek – magától is idéz –, melyekben ott van ötvenhat, a forradalom, az elbukás. A kritikusoké a hiba, akik máig nem szedték össze, gyűjtötték csokorba a felidézhető és felidézhető műveket. Mégis, az elmúlt harminc év költészet-csalódás; egy hagyomány megtört. Az újkori magyar költészet cserben hagyta azt az eseményt, amelynek révén újra az érdeklődés középpontjába kerülhetett volna. Illyés Gyula Egy mondata a forradalom előtt született magányos remekmű. 48–49 emléke azért olyan erős, mert volt mód és hit magalkotni utóéletét. Szinte minden műfajban. Ma pedig nem nagyon kerülnek elő a tilalmas, tiltott vagy rejtett kéziratok. Tisztelet a kivételnek. Nagy Gáspárnak, Petrinek és Eörsinek. Az emigrációban szabadon íróknak, mint Kannás Alajos, Kemenes Géfin László vagy András Sándor. Nem lesz könnyű

dolga annak az irodalmi szerkesztőnek, aki az ifjúság kezébe egy '56-os antológiát kíván adni.

És mi a helyzet a napjainkban zajló békés rendszerváltoztatással, csendes forradalommal? Többé-kevésbé minden „szereplőnek” rossz a közérzete. A jelentéget több oldalról megfigyelték, leírták. Elég feltűnő, nem volt nehéz. S ennek csak egyik, igaz nem lényegtelen tényezője a romló gazdasági helyzet, a létbizonytalanság, az elszakadás a csekély színvonalú, de mégis létező paternalista szociális gondoskodástól. Felnőtt emberekké kellett válnunk... Például a szabad választások alkalmával. (És szembesülnünk kell döntéseink eredményével!) „Az meglett ember, akinek / (szívében nincs se anyja, apja / ki tudja, hogy életet/ halálra ráadásul kapja...” J. A. nem írta le ezt a szót: felelősség, de a verse, az Eszmélet világosan erre utal. A döntések felelősséggel járnak, s a konzekvenciái előbb-utóbb megjelennek. Manifesztálódnak. S a „közszerplők” vagy megerősítést kapnak, vagy távoznak a színtérről. S távozásuk nem tragédia, bukás. Természetes, normális folyamat, a demokrácia játékszabályainak érvényesülése. Így kellene lennie, a gyakran kárörvendő kívülállók szemében is.

A rossz közérzet forrása: elsikkadt a rendszerváltoztatás élménye, katarzisa. Összemaszolódtott a tiszta érzület, amivel nekivágtunk az újnak. Az ellenzék annak idején élesen kérte számon az etikai normákat az erre érzéketlen Hatalmon. S egy idő után erkölcsi fölénye is megropantotta a nyomorító és etikai törvények fölött álló struktúrákat. Ma az etika helyébe a taktika lép. Néhány gusztagustalan fordulattal. Egyre kevésbé világos: hol tartunk? És kivel – tartunk? A kormánykoalíció és az ellenzék ismét tudathasadás állapotba kergeti a lakosságot. Vagy dermedt passzivitásba. Ha mindkét fél a másik győzelmét nemzeti katasztrófának állítja be – ami természetesen: nem igaz – akkor lehetetlenné válik az értelmes döntés, érzelmi azonosulás. És jaj a közvetítőknek, a mindkét térfelen érték- és konszenzuskeresőknek! Rájuk mindkét tábor gyanakodva tekint, „árulásuk” nyilvánvaló és égrekiáltó.

Újfajta szorongások képződnek a lelkekben. A valahova tartozás igénye és az elfogadás és elfogadtatás képtelensége kerül szembe egymással. Kérdés: meddig? És miért jó ez nekünk?

Ősz és történelem. Az iskolai történelemoktatás anomáliái.

Mint olvastam: az újkor minimálisra zsugorodott a tankönyvekben. Részben érthetően. Nincs feldolgozva, (át)értékelve különböző szempontok és érzékenységek csatáznak egymással. S gyermekeink fejében pedig ott a tartós zűrzavar. Mi szükséges a letisztuláshoz? Nyilván jó tankönyvek. A mai többféle iskolarendszernek megfelelőek! Olyan tanárok, akik kellő erkölcsi hitellel és politikai múlttal „hirdethetik” az új ígét. S tán az sem árt, ha a helyi hagyományok beépülnek az oktatásba. Mire gondolok? Például gyermekeink megismerhetnék az '56-os forradalom résztvevőit, tanúit, mindazokat, akik saját településükön szembefordultak a diktatúrával. S idővel bizonyára kiadványok is születnek róluk, mint hajdanán a „munkásmozgalom” régi harcosairól. S az ilyen szavak, mint forradalom, haza, nemzet, haladás visszanyerhetik valódi értelmüket.

Netán a színház is visszanyerheti eredeti, a nemzeti kultúra szolgálatát vállaló funkcióját. Akár a mi társulat nélküli intézményünk is. Bevallom, nem akartam foglalkozni ezzel a meglehetősen homályos és zavaros ügygel, ami a Vörösmarty Színház (lezáratlan) dossziéit jelenti. Legutóbb a város értelmiségiek képviselői a kulturális bizottság nyilvánossága előtt folytattak vitát arról, miféle értékteremtés műhelye a mi kis színházunk. Az elmarasztaló végeredményt – néhány hónapos késéssel – olvashatták a Fehérvári Hétben az érdeklődők. Némi aláírásgyűjtésre is sor került annak a színházi vezetésnek az érdekében, amelyik „a múlt rendszertől kapta mandátumát”. Így igaz. És az új legitimitáció még mindig nem történt meg.

Ehhez a procedúrához szeretnék adalékokat szolgáltatni. „A színház, melyet régen templomnak mondtak: a nemzeti lélek, a fájdalom és öröm örök emberi játékának, a mindennapokból kitörő roppant szárnylendítésnek, az édes termékeny kacagásoknak s a drága anyai nyelvnek a temploma. Amikor még nem voltak ezer trükkű túltengő színházi rendezések... más ringy-rongy színházi hókuszpókuszok. Egyszerű színpadon a művészet egyszerű papjai áhítatos hűséggel teljesítették a Génusz parancsait... Azóta a Színház bolt lett, üzlet, seft: néha gyilkos lebuja. Néha: bordély.

Ó, hogyan készülnek most a darabok a színházak pénzsínáló kamaráiban! Ma nem az emberlátók, az emberi akarat, fájdalom rögzítői írják meg látomásait... Fájdalmas tény, hogy az üzlet a világ színházainak legtöbbször kő-áka-szájja tette, ahonnan ömlik a hitvány emberi tartalom nélküli drámaszemét...”

Szabó Dezső írta ezeket a kegyetlen sorokat, 1939-ben, egyelő nem adott Kodolányi-dráma kapcsán. Nem hiszem, hogy mai tanulságok nem szűrődnek ki belőle. Csak akadjanak, akik ezt észreveszik. És még valami: színházunk 20 milliós állami dotációval képes működni, amihez a város hozzáadja lehetőségeihez képest a maga 2–3 millióját. De ez az állam már nem ugyanaz az állam...?! Ez sem hagyható figyelmen kívül. S nagyon fontos, másokban is érlelődik ez a felismerés.

Az ősről persze különféle híresztelések kaptak lábra. Hogy „hosszú, forró őszre” számíthatunk. Nemrég itt járt Furmann Imre, az MDF alelnöke, s a meggyűlölet az választolta az aggodóknak: legalább tovább nyitva lesznek a strandok.

Amíg a közéletből és szereplőiből nem vész ki a humorérzék, úgy gondolom, addig nincs baj. Mindig is utáltam a komor képpel történelmi zagvaságokat predikáló elvtársakat. S régi igazság: a humor, a vicc minden diktatórikus berendezkedés esküdt ellensége. Hát úgy vigyázzunk rá!

Bán Zsuzsa

PÉNTEK IMRE

JÓ VICC!

Nagyon divatba jötték nálunk az olyan Sándor György-féle viccelődések, amikor megszólítanak vagy telefonon felhívnak gyanútlan embereket, és teljesen hivatalos hangon például számon kérik tőle, hogy előző napon nem köszönt egy kutyának.

Az ember ugye, azt hinné, hogy a meg- vagy felszólított illető azonnal hahotázni kezd, mondván, hagyjanak békén ilyen hülyeségekkel, de a vicc éppen abban rejlik, hogy az illető nem hahotáz.

Halálos komolyan védekezni kezd. Ilyeneket mond például, hogy nem is találkozott tegnap kutyával, és különben is, ő szokott köszönni...

A külső szemlélő vagy hallgató, aki tudja, hogy ez az egész csak vicc, ezen kezd el nevetni. Hogy az a lüketőni mennyire komolyan veszi. Magyaránködik. Védekezik.

A külső szemlélő már a hasát fogja, úgy nevet, aztán nem tudja, hirtelen miért is érzi olyan átkozottul rosszul magát...?

És elkezd gondolkodni rajta, mi a baj. Végül is nagyon humoros volt, ahogyan az az ismeretlen olyan komolyan vette a dolgot, csak talán az volt a baj, hogy mialatt védekezett, ott reszkettett a félelem a hangjában. Ott szűkölt a hangjában a félelem, ez volt az, ami a végén a torkunkra forrasztotta a nevetést.

Miért? Ki nem élte meg át azt, hogy ártatlanul megbüntették? Ki nem élte át azt itt, hogy szinte semmiségért keményen az orrára koppintottak? Az a dolog, amire hivatkoztak, csak ürügy volt tulajdonképpen.

Nem több, mint egy szembejövő kutyának nem köszönni. Ugyanis lehetett az VALAKINEK a kutyája!